

УДК 94 (477) : [37.013+616] (092)

**ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ВИКЛАДАЧА, ВЧЕНОГО
ВАЛЕНТИНИ ВАСИЛІВНИ РАДЗИМОВСЬКОЇ***Алла Довжик*

Київський університет імені Бориса Грінченка
Україна, 04212, м. Київ, вул. Тимошенка, 13-Б
e-mail: dovzhik_alla@ukr.net

У час становлення української політичної нації та формування національної самосвідомості повертаються імена незаслужено забутих наших співвітчизників – подвижників науки. Одним із замовчуваних і забутих імен нашої недалекої історії є Валентина Василівна Радзимовська – професор, доктор медичних і фізіологічних наук, засновник української школи фізіологів і біохіміків, громадська діячка.

Про Валентину Радзимовську, її життєвий шлях і наукову діяльність написано низку розвідок, серед яких потрібно виділити працю професора, доктора біологічних наук Івана Розгона «Валентина Радзимовська», видану накладом Української Вільної Академії Наук у Вінніпезі 1968 р. Іван Розгін був особисто знайомий з Валентиною Василівною, багатьма її учнями, сім'єю. Його праця написана на основі родинного архіву Радзимовських, який сформувався уже в еміграції, розповідей сина та доньки Валентини Василівни, спогадів її колег та учнів і людей, знайомих з нею. Іван Розгін детально характеризує її життєвий шлях і наукову діяльність, відтворює неповний список її наукових праць із 63 найменувань, а також наводить список 13 докторських і магістерських дисертацій, виконаних під керівництвом В.В. Радзимовської вже в еміграції, у 1947-1950 роках. Але у дослідника не було доступу до архівних даних.

Метою даної статті є оприлюднити виявлені в українських архівах нові матеріали, уточнити та повніше висвітлити нелегкий життєвий шлях і наукову діяльність Валентини Василівни Радзимовської.

Валентина Радзимовська народилася 1 жовтня 1886 року на хуторі Тарнавщина с. Матятівка [1] Лубенського повіту Полтавської губернії у сім'ї Василя та Любові Яновських. Батьки Валентини Василівни належали до української інтелігенції, яка визначала процес націєтворення.

Батько, Василь Якович Яновський, дрібний дворянин, володів хутором Тарнавщина та не-

великим маєтком у родинному селі Яновщина [2]. Він був лояльним до прогресивних починань української ліберальної інтелігенції, був членом Київської громади і Південно-Західного відділу географічного товариства у Києві (1875). У 1875-1876 роках добровольцем брав участь у протитурецькому повстанні слов'янських народів у Герцеговині, командував інтернаціональним батальйоном. Про цю боротьбу він опублікував у 1905 році «Спогади українця-волонтера про повстання в Герцеговині 1875-1876 рр.» [3] у Літературно-науковому віснику [4].

Мати, Любов Олександрівна Яновська, самотня українська письменниця, громадська та політична діячка. Вона походила з родини Білозерських, в якій шанувалися народні традиції і яка збагатила нашу культуру самотніми талантами. Братом її бабусі Любові був Василь Білозерський, один із організаторів Кирило-Мефодіївського братства, редактор «Основи». Старша бабусина сестра Олександра – відома письменниця, дружина Пантелеймона Куліша Ганна Барвінок. Молодша бабусина сестра Надія – дружина українського етнографа, фольклориста, письменника і педагога Матвія Номиса, мати української письменниці Наталки Полтавки і бабуся літераторки Надії Кибальчич [5]. В їхній родині не раз гостював Тарас Шевченко.

Впродовж двадцяти років родина Яновських проживала на хуторі Тарнавщина. Поступово Любов Яновська зблизилася з хутірськими селянами і до обов'язків господині, дружини та матері вона додала громадську діяльність, організувавши недільну школу, хорівий і музичний гуртки, в яких сама і працювала [6]. Незважаючи на те, що сімейне життя Любові Яновської склалося так, що вона постійно нашкоджувалася на нерозуміння з боку хворого чоловіка, і перші кроки на літературній ниві були важкими для неї [7], вона писала оповідання про життя «маленької людини» та глибинно-психологічні мотиви її вчинків. «Буду працювати, бо добрі люди не лишать мене на-

дії» – писала вона у листі до Бориса Грінченка [8].

З 1905 року Любов Яновська переїхала у Київ і брала активну участь у громадському житті України: домагалася відкриття пам'ятника Івану Котляревському у Полтаві (1903), брала участь у Першому російському жіночому з'їзді у Петербурзі (1908), її обрали делегатом Міжнародного жіночого з'їзду, який відбувся 1911 р. у Стокгольмі, була серед організаторів відзначення 50-річчя смерті та 100-річчя від дня народження Тараса Шевченка (1911, 1914) [9]. Коли захворів Борис Грінченко, вона очолювала Київську «Просвіту» з 14 грудня 1909 року й аж до заборони її діяльності 8 квітня 1910 р. Вона влаштувала літературно-мистецькі вечори, пропагуючи серед русифікованих киян рідну мову і твори українських письменників. Вона ж вела заключні загальні збори київських просвітян 14 травня 1910 р., входила до складу ліквідаційної комісії, яка працювала до 20 серпня 1910 р. та проводила перші збори відновленої Київської «Просвіти», які відбулися 4 квітня 1917 року [10].

Валентина Яновська, 1907 рік

З початком Української національно-демократичної революції Любов Яновська поринає у політичне життя. Була членом Товариства Українських Поступовців (ТУП) з 1917 р., від ТУП входила до першого складу Української Центральної Ради (УЦР), а після Всеукраїнського Національного Конгресу – серед докооптованих членів УЦР [11]. До кола її знайомих і друзів входили П. Житецький, М. Лисенко,

М. Старицький, Олена Пчілка, С. Єфремов, В. Доманицький, І. Липа, Ф. Матушевський, В. Дурдуківський, Б. Грінченко, Леся Українка, М. Лисенко, М. Старицький, С. Русова [12].

Останні десять років свого життя – з 1923 по 1933 рік – вона важко хворіла, але продовжувала видавати свої твори, писала вірші. Про це неодноразово згадував С. Єфремов у своїх Щоденниках 1923-1929 років [13].

Отже, виховувалася Валентина Радзимовська у патріотичному та творчому родинному та суспільному оточенні.

Початкову освіту Віля Яновська отримала вдома, навчаючись разом з двома старшими братами та селянськими дітьми у школі, створеній Любов'ю Яновською. Середню освіту вона здобула у Лубенській жіночій Олександрівській гімназії, яку закінчила у 1902 році [14]. У своєму Curriculum vitae вона зазначила, що навчалась у Київській жіночій гімназії О. Дучинської [15], там у 1903 році отримала звання домашньої вчительки [16]. Про те, що вона закінчила гімназію у Києві, пише також і М. Бачинська-Донцова, яка була особисто знайома та часто була у домі Валентини Радзимовської у Києві [17]. Після закінчення гімназії Валентина Василівна, вступила на Жіночі природничо-наукові курси М.О. Лохвицької-Скалон у Петербурзі [18]. Іван Розгін й інші дослідники пишуть, що Валентина Радзимовська отримала персональний дозвіл російського імператора Миколи II на навчання у Санкт-Петербурзькому університеті. У 1904 р. вступила на його медичний факультет [19].

Стан джерельної бази не дозволяє нам підтвердити цю інформацію. У своїх кадрових документах Валентина Радзимовська не згадує навчання у Санкт-Петербурзькому університеті. Але відомо, що Жіночі природничо-наукові курси М.О. Лохвицької-Скалон були відкриті у 1903 році у Санкт-Петербурзі. На початковому етапі вони були дворічними і ставили перед собою мету – підготовка слухачок до вступу у Жіночий медичний інститут або до викладання природознавства [20]. У Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ) зберігаються листи Вілі Яновської до батьків. В одному з листів читаємо: «...Я зайшла до Терещенків... Я заздалегідь була запрошена ними на обід... Посідає він якусь важливу посаду і коли дізнався, що я хотіла потрапити в медич.[ний – А.Д.] ..., то покартав мене, що я не звернулася до нього» [21]. Тому, можемо припустити, що Валентина Яновська хотіла вступити на навчання у Жіночий медичний інсти-

тут у Петербурзі, але їй це не вдалось, тому вона вступила на Жіночі природничо-наукові курси М.О. Лохвицької-Скалон, де навчалась два роки (з 1903 по 1905). Жіночі курси М.О. Лохвицької-Скалон забезпечували високу якість підготовки завдяки залученню до навчального процесу професорсько-викладацького складу Санкт-Петербурзького університету, Жіночого медичного інституту, Політехнічного інституту тощо [22].

Навчаючись на курсах у Петербурзі, юна Віля Яновська часто писала додому детальні листи та короткі листівки, в яких із захопленням описувала батькам своє самостійне життя – навчання, побут, харчування, відпочинок, друзів. «Я щойно повернулась із курсів (зараз? 10 год.). Закінчилась анатомія у нас о 8 годині вечора... – пише вона про свій розклад занять, – ...лекції у нас зазвичай так. Години 4 до обіду і години 4 після обіду: так від 10 до 2 і від 5 до 8 (іноді менше)» [23]. Вільний від лекцій час курсистка Віля Яновська проводила у бібліотеці, де вивчала ботаніку, а особливо важко їй давалась хімія і кристалографія. Вона пише у листі, що публічна бібліотека у Пітері дуже славна та працюється у ній напрочуд старанно і продуктивно [24].

Дівчина, яка приїздила на навчання, мала сплачувати за слухання лекцій, а також самостійно подбати про власне житло та харчування. В обідню перерву Віля харчувалась в їдальні неподалік від курсів: «...Ім я зазвичай тарілку борщу і багато каші з добрим маслом [25], ...вдома ...я завжди п'ю ...молоко, яке бере дуже дешево (8 к. пляшка) моя хазяйка і сама парить... Завжди при цьому я маю масло (воно тут значно дешевше, ніж у Києві і смачніше) з чорним хлібом... – писала Віля мамі, намагаючись її заспокоїти, – Та й приготовлений обід чудово, краще й бажати не можна» [26]. Для проживання курсистка Віля Яновська знімала кімнату на Василівському острові й пішки ходила на заняття. Хоча вона неодноразово наголошувала мамі, що кімната у центрі міста коштує дорожче, ніж на окраїні разом з витратами на проїзд на конці за 6 коп. щодня [27].

З листів відчувається відкрита, доброзичлива, співчутлива, життєрадісна Віля Яновська. Вона сповіщала батькам, що знімає хорошу кімнату, хазяйка про неї турбується. Але, дізнавшись, що у хазяйки немає прислуги і вона все робить сама, панночка Віля Яновська рішуче відмовилась від її послуг і самостійно щодня чистила своє вбрання та взуття, прибирала і мила підлогу у своїй кімнаті [28].

У вільний від навчання час Віля ходила у

музеї, де поринала у світ мистецтва [29], каталась на ковзанах, зустрічалася з друзями з України, які також навчались у Петербурзі «...прийшли мене привітати Матушевський і Єфремов ...Юра Ханенко... Грінченко, Костя Зайкевич, ...Доманицький... Ми дуже весело провели вечір...» [30].

Поїхавши далеко від рідного дому, сімнадцятилітня Віля Яновська сумувала за батьками, турбувалась про їхнє здоров'я, у листах зверталась з великою теплотою та ніжністю, прагнула якнайшвидше відвідати їх [31]. Батьки всіляко підтримували прагнення доньки до здобуття вищої освіти, що на той час було доволі рідкісним явищем.

Життя у великому місті потребувало значних коштів, тому часто курсистки, які понад усе прагнули здобути вищу освіту, змушені були жити у режимі суворої економії. Не стала винятком і Віля Яновська. Простота в одязі, харчуванні, проживанні, спілкуванні, практичність, ощадливість [32] і жага до знань – таким постає образ юної курсистки з її листування з батьками.

Позаяк родина Яновських належала до активної у громадянському та політичному житті української інтелігенції, Валентина Радзимовська уже з молодих літ була знайома з усіма тогочасними культурно-національними та політичними проблемами і формувалась свідомою україночку. Вона одразу ж включилася у громадсько-політичне життя Української студентської громади, брала участь в «Обществе грамотности», публічно виступала з доповідями про Україну [33]. У Петербурзі її познайомили з Дмитром Донцовим, студентом юридичного факультету Петербурзького університету. Дмитро Донцов про ранній період студентського життя писав: «...Належали ми [з Дорошенком Дмитром – А.Д.] до Української Студентської Громади разом з В. Яновською (замужем Радзимовською)» [34], «...ми її звали заочно Віля Яновська, або просто Віля...» [35]. Він також належав до гуртка українознавства, що збирався у помешканні Валентини Яновської, де багато читали творів української літератури, особливо захоплювались Лесею Україночку. «В цьому гуртку, – згадує Дмитро Донцов, – ми почали від «Київської Старини». Читали теж РУПівську літературу, що приходила через Фінляндію». У своїх спогадах Дмитро Донцов яскраво змальовує Валентину Радзимовську: «Від її постаті віяло буйною повної неспожитої сили, стихією української землі, що особливо вражала на безбарвному сірому понуро-тривожному тлі північної столиці. Всіх

...чарувала вона мов спогад нашого далекого сонячного Полудня, як Шевченка – образ Г. Закревської у Кос-Аралі, персоніфікуючи йому пишну природу України» [36].

28 листопада 1904 р. Дмитро Донцов разом із Валентиною Яновською взяли участь у масовій демонстрації та стали свідками брутального розгону її козаками. Валентина Яновська була вражена побаченням. «Весь вечір вона була мов не в собі – понура, мовчазна, пригноблена. Взагалі, її реакція на події й явища життя була сильна, іноді вибухова». «...Шатенка, вище середнього росту, гарна, струнка, – такими яскравими мазками змальовує її Дмитро Донцов, – промінювала з неї величезна, стало напружена вітальна сила, небуденна енергія і темперамент. В погляді світилася думка, іноді сарказм і іронія, іноді обурення, часом суворість і тверда воля» [37].

У одному з листів додому Валентина Яновська описала події «кривавої неділі» 9 січня 1905 року у Санкт-Петербурзі, свідком яких вона була. Вона просила маму не хвилюватись за неї «я не збираюсь брати активної участі у русі робітників, тому що не знаходжу, щоб я там ...принесла якусь користь» [38].

Дослідники пишуть, що за участь у житті української громади та політичних подіях 1905 року Валентина Радзимовська була звільнена із Санкт-Петербурзького університету, змушена повернутись в Україну та продовжити навчання у Києві [39]. Джерельна база не дозволяє нам підтвердити цю інформацію. Для вступу до вищого навчального закладу, як і для здачі державних іспитів, Департаментом внутрішніх справ в обов'язковому порядку надсилалось до навчального закладу свідоцтво про політичну благонадійність. Валентині Радзимовській таке свідоцтво двічі видавали при вступі до Вищих жіночих курсів у Києві у 1906 [40], потім у 1908 [41] роках і втретє – перед складанням державного іспиту у 1913 [42] році. Тому можемо поставити під сумнів факт її звільнення з університету через участь у політичних подіях 1905 року. Найімовірніше, у 1905 році, закінчивши навчання на курсах М.О. Лохвицької-Скалон, Валентина Яновська повернулася додому.

Переїхавши до Києва, Валентина Яновська одружилась зі студентом історико-філологічного факультету Київського університету Іваном Васильовичем Радзимовським, який пізніше став педагогом-істориком класичних літератур і директором 6-ї гімназії у Києві [43].

1 жовтня 1905 р. у подружжя народились

двійнята – Євген та Ольга. У цей період свого життя вона присвятила себе родині. У листах до мами вона описувала свої щоденні турботи і радості, самопочуття своє і дітей, безмежну втому і зайнятість, радилась з нею, піклувалась про стан здоров'я батьків, дуже чекала на них і раділа зустрічам [44]. Але й не сторонила своїх друзів. У них часто гостював Дмитро Донцов [45]. Донька Валентини Василівни Ольга стала його похресницею.

Ставши дружиною і мамою, Валентина Радзимовська не відмовилась від своєї мети отримати вищу медичну освіту. У 1906 році вона вступила на Вищі жіночі курси (ВЖК) у м. Києві. Медичного відділення ВЖК у Києві тоді ще не мали, тому вона вступила на біологічне відділення фізико-математичного факультету [46]. У 1907 р. було відкрите Медичне відділення ВЖК у м. Києві та Валентина Радзимовська перевелась туди на навчання [47]. У Державному архіві м. Києва зберігається Особова справа слухачки медичного відділення ВЖК у м. Києві Радзимовської (ур. Яновської) Валентини Василівни. Перше, на що звертали увагу в анкеті при вступі на ВЖК, було те, до якого соціального стану вона належала, і зазначено, що вона донька дворянина та дружина сина протодиякона [48]. Серед документів є її Білет слухачки медичного відділення ВЖК у м. Києві [49], Лекційна книжка з фотокарткою, вказаною кількістю прослуханих лекцій, практичних занять, заліків, екзаменів, з прізвищами професорів, які викладали [50], а також Свідоцтво про закінчення Медичного відділення Вищих жіночих курсів у м. Києві у 1912 р. з усіма оцінками [51].

У той час, як зазначає Дмитро Донцов, частина української інтелігенції поринула у революційний рух, а інша – у науку. Шлях науки вибрала собі, лишившись вірною йому назавжди, й Валентина Василівна Радзимовська. Вона відійшла від активної політичної діяльності та присвятила себе дітям, навчанню, науці. Але залишились зв'язки з друзями – передовою українською молоддю, а через Любов Яновську, – зі старшими громадівцями, тому їхній гостинний дім на Дмитрівській вулиці один з небагатьох залишався осередком національного українського життя у Києві [52], де збиралась патріотично налаштована інтелігенція. Бували тут Садовські, Яновські, С. Петлюра, Д. Донцов [53].

У 1907 р. у Петербурзі був заарештований Дмитро Донцов, етапований і впродовж восьми місяців перебував у Лук'янівській в'язниці, чекаючи суду. Там він тяжко захворів, виникла

загроза його життю. Тоді Валентина Василівна відвідувала його, приносила передачі, передавала записки, неодноразово ходила до прокурора і голови суду, умовляла та переконувала їх відпустити хворого під заставу. Не зупинило її проведення жандармами обшуку в їхній квартирі. Завдяки її енергійності Дмитро Донцов вийшов на поруки. Разом з чоловіком вони його деякий час переховували, а на початку 1908 року був організований його виїзд під чужим паспортом до Галичини, уникнувши таким чином заслання до Сибіру. «Це властиво і був той епізод, коли В.В-на врятувала мені життя... в буквальному сенсі слова, стягнула мене з одра смерті, відімкнула двері на свободу» – пише Дмитро Донцов [54]. Донцов згадує, що їхнє листування тривало і надалі.

У листах до Дмитра Донцова Валентина Радзимовська писала, що весь її час проходить у навчанні та вихованні дітей. Але і громадського життя вона не сторонилась. У 1909 році стала членом Київського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка.

У 1912 році Валентина Радзимовська закінчила навчання й отримала Свідоцтво про закінчення Медичного відділення ВЖК. Але вона не змогла восени 1912 р. скласти іспити у Державній екзаменаційній комісії тому, що з Департаменту внутрішніх справ запізнилось свідоцтво про її політичну благонадійність, яке надійшло лише у січні 1913 року [55].

У 1913 р. Валентина Радзимовська з відзнакою «cum eximia laude» склала екзамен на звання лікаря на медичному факультеті Київського Університету св. Володимира. Декан медичного факультету (у 1913-1919 рр.) і завідувач кафедри фізіологічної хімії (у 1917-1918 рр. ректор Університету св. Володимира), професор Олексій Андрійович Садовень запросив її, свою ученицю, як здібного лікаря та дослідника залишитися на кафедрі асистентом для підготовки до професорського звання. Так почалась її наукова кар'єра у теоретичній медицині. На той час це було неординарне явище, потрібно було мати неабиякі знання, волю та здібності, щоб жінці торувати собі шлях у науку. Паралельно вона викладала на Вищих жіночих медичних курсах з навантаженням 24 год. практичних занять, як зазначено в її особовій справі. У 1916 р. завдяки своїй наполегливості Валентина Радзимовська призначена старшим асистентом кафедри, викладала фізіологію, її педагогічне навантаження складало 4 год. лекцій і 24 год. практичних занять. Крім того викладала на Вищих жіночих педагогічних курсах (Фребелівський інститут) [56].

Одночасно під час війни, коли бракувало лікарів, працювала хірургом в одному з військових шпиталів [57]. У 1918 році вона стала приват-доцентом [58].

Українську Центральну Раду Валентина Радзимовська сприйняла з надією, але активної участі у політичному житті не брала, продовжувала свою наукову працю, хоча не могла бути пасивною та цілком відстороненою від політичних подій. Вона долучилась до побудови української національної державності у сфері розвитку медичної науки. У 1917 р. її обрали до складу Ради Українського жіночого союзу [59]. Також вона працювала в одному з відділів Української Центральної Ради, пізніше – у міністерстві охорони здоров'я УНР. Вона входила до Всеукраїнської спілки лікарів, брала участь в організації Українського державного університету та його медичного факультету, деканом якого був професор Овксентій Васильович Корчак-Чепурківський, працювала над створенням української медичної термінології та першого російсько-українського медичного словника [60].

«Коли я була в домі проф. В. Радзимовської у 1918 р., вибивалися там дві жіночі індивідуальності: Любов Яновська яскраво палка патріотка, що голосно висловлювала свої думки і негодування і спокійно-здержлива Валя Радзимовська, замарена в своїх майбутніх наукових дослідках» [61] – згадує про неї Марія Бачинська-Донцова.

Гетьманський режим Павла Скоропадського сприйняла критично [62]. Дмитро Донцов згадує її реакцію на гетьманський переворот: «Досі бачу її повний гнів і обурення погляд і слова... «Ви робили гетьмана, так?!» [63].

Поразка Української національної революції, встановлення в Україні радянської влади та перебудова всього життя змусили Валентину Радзимовську замкнутися у своїй науковій діяльності та в родинному колі. Вона зовсім відійшла від участі у політичному житті, але виконувала певні науково-громадські обов'язки, тому що без «громадського навантаження» у нових умовах не можна було обійтися. У 1920 р. поєднувала працю у трьох установах – Київському медичному інституті (КМІ) з педагогічним навантаженням 8 год. лекцій і 24 год. практичних занять, щойно створеному Вищому інституті народної освіти (ВІНО), де очолювала кафедру фізіології, з науково-дослідною діяльністю у Науково-педологічному інституті, пізніше стала дійсним членом дослідної кафедри педології. Також з 1920 р. була науковим секретарем Науково-педологічного інституту,

секретарем об'єднаної президії ВІНО, секретарем факультету соціального виховання ВІНО [64]. І при такій завантаженості «Віля працює не покладаючи рук, але не може гаразд зодягнути навіть своїх дітей» [65] – пише про життя доньки Любов Яновська у листі до А.М. Попової у 1923 р.

Попри велику завантаженість вона виконувала низку наукових праць. У Звіті про свою роботу як дійсного члена науково-дослідної кафедри педології Валентина Василівна описує проведені нею упродовж 1922-1924 років дослідження фізичного стану дітей України. Метою своєї роботи вона вбачає вивчення наслідків економічної кризи та голоду 1921-1922 років для росту і формування дитячого організму. Валентина Василівна за розробленою нею методикою та за допомогою лікарів Садкевич і Голубицького дослідила 6845 дітей і здійснила 27380 антропометричних вимірів [66]. За здобутими результатами у 1923 р. у видавництві «Час» Валентина Радзимовська видала монографію з двома малюнками, 15 таблицями і 17 діаграмами «Діти часів революції. Фізичний розвиток дітей України» [67]. Про результати досліджень Валентина Василівна виступала з доповідями, зокрема «Стан фізичного розвитку дітей України на ґрунті власних досліджень» у педагогічній секції ВУАН (1923 р.), «Опір тканини молодого організму» на І з'їзді педологів та педіатрів у Москві (1923 р.) [68], опублікувала статтю «О сопротивляемости тканей молодого организма» у часописі «Журнал раннего детства» № 1 за 1924 р. [69]. Праця дуже цікава та важлива на всі часи, оскільки демонструє залежність фізичного розвитку дітей від таких соціальних зрушень, як революція, війна, визвольна боротьба. Валентина Радзимовська чи не перша звернула увагу і довела їх негативний вплив на молоде покоління. Дослідниця прийшла до висновку, що під час революції був порушений нормальний розвиток дітей. Вони мають меншу від норми вагу та недорозвинені окремі органи, що знижує опір дитячого організму до несприятливих умов життя [70]. Цією працею вона закликала до боротьби за зміцнення здоров'я виснаженого й ослабленого підростаючого покоління України. Завідувач Науково-дослідної кафедри педології С. Ананьїн дав схвальну рецензію на роботу В. Радзимовської: «Ця робота є ...цінною ...тому, що вона обіймає собою величезний фактичний матеріал, отриманий за умов, що гарантують точність і однорідність вимірів. ...матеріал підданий детальній розробці за допомогою новітніх методів варіаційної

статистики, що не знаходило застосування в педологічних роботах до останнього часу ні в Росії, ні на Україні. Це перше на Україні велике антропометричне дослідження дітей, здійснене під час економічної кризи... Потрібно визнати, що ця робота має високе наукове значення і є цінним внеском в сучасну педологічну літературу» [71].

Одною з перших у СРСР Валентина Радзимовська застосувала метод Варбурга для вивчення нормальної та патологічної фізіології тканин. Вона сконструювала оригінальний «приставний електрод» для вимірювання рН тканин і разом із молодим мікробіологом Марією Яцимирською вони пристосували його для визначення рН в окремих колоніях бактерій. За результатами досліджень вони опублікували низку праць.

Доктор медицини, професор М. Нецадименко високо оцінював сконструйований Валентиною Василівною «приставний електрод». «Дуже гарним удосконаленням щодо пристосування фізично-хімічних законів в мікробіології є приставний електрод, що винайдено прив.-доц. В.В. Радзимовською, яка являється зараз видатною науковою людиною в галузі фізичної хімії. Треба зазначити, що на велике значіння електрода прив.-доц. В.В. Радзимовської було звернуто увагу на з'їзді бактеріологів, епідеміологів та санітарних лікарів; електрод цей вже вживається в лабораторіях деяких бактеріологічних інституцій» – писав він у рецензії на роботу Валентини Радзимовської, з яким вона виступила на з'їзді бактеріологів, епідеміологів та санітарних лікарів у квітні 1924 р. [72]. У рецензії на статтю В.В. Радзимовської «Приставний електрод для визначення концентрації водневих іонів» професор М. Нецадименко зазначає, що «...електрод, сконструйований В.В. Радзимовською, даючи в руки дослідників деякі нові можливості, придатний для різноманітних наукових робіт. Під час демонстрації на з'їзді він викликав великий інтерес і визнаний дуже цінним, причому проф. Златогоров повів з собою в Ленінград модель цього електрода, щоб застосувати його в своїй лабораторії» [73].

У 1924 р. В.В. Радзимовська блискуче захистила дисертацію «Про вплив водневих іонів на життя клітин теплокровних організмів», їй присуджено науковий ступінь доктора медичних і фізіологічних наук. Професор О.А. Кронтовський визнавав за її роботою велику наукову цінність. Для постановки дослідів нею були використані два складних мето-

ди, які до того були використані тільки двома американськими авторами: Tischer у Рокфеллеровском інституті та Jewis у Бостоні, при чому постановка їхніх дослідів була значно простішою. Оскільки вони визначали концентрацію водневих іонів тільки за допомогою індикаторів, то і результати були і менш точними і менш надійними; до того ж їхні досліді стосувалися тільки частини питань, розроблених Валентиною Радзимовською. Це показує її велику ерудицію в обраній галузі та вміння розбиратися в складних наукових проблемах [74].

Того ж року вона була обрана професором і завідувачем кафедри фізіології КМІ, професором фізіології та біохімії Київського інституту народної освіти (КІНО) (1924-1929 рр.) та Київського педагогічного інституту (КПІ), пізніше – дійсним членом Науково-дослідної кафедри педології.

Сконструйований Валентиною Радзимовською приставний електрод удосконалив проф. Алексіс Карелл, член Рокфеллерівського Інституту медичних студій у Нью-Йорку, вчений світової слави, книжку якого «Людина, ця незнана істота» перекладено багатьма мовами світу. У виданій у Мюнхені у 1930 році «Підручній книзі годівлі клітин, біології клітинних тканин» проф. Альберта Фішера приділено належну увагу науково-дослідним працям професора Валентини Радзимовської та вміщено фото її електроду [75].

Валентина Радзимовська у різний час очолювала відділи фізіології у науково-дослідних інститутах (НДІ) ВУАН (Ін-ті туберкульозу, Ін-ті ортопедії і травматології, Ін-ті психіатрії і невропатології, Ін-ті клінічної фізіології), на науково-дослідній кафедрі педології. У згаданих НДІ організувала відділи фізіології, укомплектувала їх науковим і науково-технічним персоналом, запроваджувала актуальну наукову тематику досліджень, виховала плеяду учнів, які згодом утворили «Школу фізіологів та біохіміків Радзимовської». Активна учасниця наукових товариств, виступала з доповідями на з'їздах фізіологів, патологів, психоневрологів та ін. Саме у ці роки вона взяла участь у Міжнародному конгресі фізіологів, встановлювала наукові контакти з визначними вченими світу. Її наукові праці друкувались у фахових виданнях українською, російською, англійською, німецькою мовами. Багато її праць виходить у співавторстві з учнями, співробітниками, вченими суміжних ділянок науки. Зокрема її співавторами були визначні науковці О. Кронтовський, М. Нещадименко, А. Зюков, І. Базилевич.

В. Радзимовська зі співробітниками Науково-дослідного інституту в Києві, 1931 рік

Сидять зліва на право: Є. Балінська, В. Радзимовська, Є. Енштейн, З. Чернишова.

Стоять зліва на право: І. Цвет, Й. Уманський, Б. Юбкевич, П. Торкажавський, М. Комтрак, остання – невідома.

У 1927 році Валентина Радзимовська поїхала у річне наукове відрядження Головнауки до Німеччини [76] для праці у лабораторіях А. Фішера і Шаде [77]. Під час відрядження вона відвідала низку університетів Німеччини, де знайомилась зі станом вивчення фізіології та біохімії й організацією науково-дослідної роботи. Німецькі вчені побачили в особі Валентини Радзимовської талановитого дослідника. Альберт Фішер запропонував їй працювати у його інституті у Німеччині, але вона відмовилась, бо у Києві залишилась родина, учні, праця у наукових установах. Повернувшись з Німеччини, Валентина Василівна, окрім писемного звіту про стажування, виступила з доповідями про досягнення фізіологічної науки у Німеччині, планувала запровадження нових тем, поновлення обладнання лабораторій, удосконалення методів дослідження, була сповнена енергії, ентузіазму, оптимізму.

У цей час Президентом ВУАН був обраний видатний епідеміолог Данило Заболотний. Він почав організовувати Інститут мікробіології УАН та Інститут Фізіології УАН. Академік Данило Заболотний запросив Валентину Радзимовську до співпраці, вона стала його найближчим радником в організації цих інститутів [78]. Протягом цього періоду її наукової діяльності виконували праці були присвячені різним питанням клінічної біохімії. Вона вивчала особливості зміни кісток після переломів, характер внутрішньочерепного тиску після введення гіпо та гіпертонічних розчинів у кров, велику увагу приділяла вивченню туберкульозу кісток і впливу геліотерапії на його

перебіг, особливо багато вона зробила у дослідженні легеневого туберкульозу [79]. Її дослідження наблизили науку до успішного подолання цієї хвороби. Але потужна її робота була брутально перервана.

У серпні 1929 року Валентину Радзимовську було заарештовано у сфабрикованій ГПУ справі Спілки Визволення України (СВУ). Її звинуватили у шпигунстві та намірах під час відрядження за кордон налагодити зв'язки та встановити контакти з провідниками української еміграції. Більше року перебувала Валентина Радзимовська у в'язниці, з яких сім місяців – в ізольованій камері. Її справу почергово вели сім слідчих. Валентина Радзимовська мужньо перенесла усі моральні та фізичні тортури, ГПУ не примусило її визнати свою провину та назвати інших членів СВУ, з якими нібито була пов'язана. У 1930 р. завдяки втручання відомого вченого, педолога Івана Соколянського, який її добре знав, вони співпрацювали у Науково-дослідній кафедрі педології, і який був директором Науково-дослідного інституту дефектології у Харкові, Валентина Радзимовська була звільнена, а справа проти неї припинена [80]. Але вона залишилася під наглядом ГПУ з ярликом «неблагонадійності», їй негласно заборонено займати її попередні посади.

Звільнившись із ув'язнення, Валентина Радзимовська зіштовхнулася з тим, що їй відмовляли у відновленні на роботі з «незалежних обставин». Показовим є Протокол № 28 засідання конкурсно-кваліфікаційної комісії КМІ від 19 червня 1935 р. На цьому засіданні слухали питання про обрання завідувача кафедри нормальної фізіології КМІ. Подали заяви сім професорів, серед яких і В.В. Радзимовська. Під нікчемним приводом, що професор В.В. Радзимовська не подала списку наукових робіт, комісія не розглядала її кандидатуру. У той самий час в її особовій справі зберігаються списки її наукових праць і рецензії на них [81].

Їй прийшлося прикласти багато зусиль, праці, наполегливості, щоб за деякий час відновитись на своїх посадах і проводити науково-дослідну працю. Хоча ярлик неблагонадійності висів над нею як Дамоклів меч. Її неодноразово викреслювали з програм міжнародних наукових конференцій, академік О.В. Палладін особисто відхилив її кандидатуру на обрання членом-кореспондентом Академії наук.

У 1939 р. Валентину Радзимовську запросили за сумісництвом керувати кафедрою фізіології Мелітопольського педагогічного інституту. Там вона мала необхідні умови для

педагогічної та науково-дослідної праці, і головне – людяне ставлення до себе. Вона згуртувала навколо себе колектив одностудійців і плідно працювала. Тут застала її Друга світова війна.

Під час окупації України, Валентина Радзимовська спочатку переїхала до Харкова, а потім повернулася до Києва, де разом із одностудійцями намагалась відновити діяльність українських наукових установ і вищих шкіл, працювала керівником патологічного відділу Українського центрального НДІ туберкульозу у Києві. Невдовзі переконалась, що німці не мають наміру сприяти відновленню наукових установ, а навпаки всіляко перешкоджають розвитку культурного життя в Україні. Не було умов не тільки для наукової праці, але навіть для фізичного існування. З наближенням фронту, усвідомлюючи своє майбутнє за радянської влади, у кінці вересня 1943 року Валентина Радзимовська з родиною переїхала до Львова, де працювала професором кафедри фізіології у Львівському медичному інституті (ЛМІ). Дмитро Донцов дуже образно змальовує його зустріч з Валентиною Василівною у Львові у 1944 р.: «У ...Львові на периферіях міста знайшов я В.В-ну, яка мала тепер не 18 і 32, а 57 літ... – пише Дмитро Донцов, – вона мешкала у невеличкім домику з кількох хат з сином.... Оповіла ...про свою подорож до Берліну..., про свій арешт потім, заборону працювати в Києві за своїм фахом, про напівконтрабандну її працю в Педаг. інституті в моїм Мелітополі. Оповіла, як жила під час війни, коли – жінка в її віці – вона ровером об'їздила села під Києвом за харчами для родини, жертвуючи в заміну свою лікарську допомогу» [82]. Дмитро Донцов зазначає, що воля її залишалась незламною, вона жила своїми планами наукової праці та невсипущим бажанням врятувати свою родину.

Колега Валентини Радзимовської із ЛМІ проф. Роман Осінчук з великою повагою згадує, як, незважаючи на труднощі воєнного часу, Валентина Василівна швидко організувала зразкову лабораторію, в якій сама виконувала найскладніші лабораторні дослідження і навчала інших. «Велике знання медицини, а зокрема біохемії, фізіології та патологічної фізіології, бистрість розуму і гострота наукової аналізи проф. Радзимовської допомогли нам розв'язувати не одно тяжке питання з клінічної медицини» [83]. Колеги Валентини Радзимовської відзначали її велику працьовитість, терпеливість, доброзичливість і бажання допомогти, великий педагогічний хист і незвичайну скромність.

Наближення фронту змусили її з родиною у 1944 р. залишити Львів і вирушити до Братислави у Чехословаччині. Тут вона разом з донькою Ольгою склали лікарський екзамен, здобули право лікарської практики та почали працювати у шпиталі, син Євген, професор інженерної механіки, став лектором у Політехнічній школі. Але у зв'язку з наближенням фронту у 1945 р. змушена була мандрувати до Німеччини. У Мюнхені в той час зосередились численні втікачі та громадські і наукові організації, які почали відновлювати свою діяльність. Професор Валентина Радзимовська з властивою їй енергією ввійшла у життя української громади та присвятила себе науковій праці. У 1945 р. вона була обрана професором і керівником кафедри фізіології Інтернаціонального Університету в Мюнхені (Баварія), а пізніше – професором і керівником однойменної кафедри ветеринарного факультету Українського Технічно-Господарського Інституту (УТГІ). У 1947 році, з утворенням Фармацевтичного факультету УТГІ, Валентина Радзимовська обрана професором фізіології, а у 1949 році – деканом факультету [84]. Знову була активною учасницею лікарської громади у Німеччині – брала участь у всіх з'їздах лікарів, виступала з доповідями, була однією із засновниць Медичної секції УВАН, деякий час – її секретарем. Написала двотомний підручник для медичних і ветеринарних інститутів «Фізіологія людини і свійських тварин». За даними Івана Розгона, у період з 1947 по 1950 роки під керівництвом Валентини Радзимовської було виконано 13 докторських і магістерських дисертацій [85].

Але взимку 1949 року Валентина Василівна занедужала, стався крововилив, внаслідок якого вона частково втратила пам'ять і мову. У червні 1950 р. переїхала у США, де жила у сина та доньки. Спочатку з усією наполегливістю працювала над відновленням мови і пам'яті, потім готувала до друку деякі свої неопубліковані праці, продовжувала співпрацю з УВАН. Відійшла у вічність 22 грудня 1953 року на 68 році життя у м. Шампейн, Іллінойс, де й похована на місцевому кладовищі [86]. Так закінчила свій нелегкий життєвий шлях визначна українська вчена, професор, доктор медичних і фізіологічних наук Валентина Василівна Радзимовська. Професор, доктор Іван Базилевич висловився, що вона була вченим з Божої ласки. Виняткова гострота наукового аналізу гармонійно поєднувались з невсипучою енергією, терпеливістю та великою працездатністю [87].

Сучасники запам'ятали Валентину Радзимовську не лише великою патріоткою України, видатним вченим і педагогом, але надзвичайно цікавою, енергійною, живою, привітною людиною, привабливою жінкою, самовідданою мамою. «Була дбайливою мамою і господинею дому, в яким увечорі при чаю можна було стрінуги кільканадцять людей із наукових і літературних кругів Києва, а головно були там її учні і співробітники» – згадувала Марія Бачинська-Донцова [88]. Визначальними складовими її розуміння сенсу життя були постійний потяг до знань, самовідданість і невтомна наукова і громадська праця, безпека та благополуччя своєї сім'ї. Професор Валентина Василівна Радзимовська залишила по собі велику наукову спадщину, яка ще потребує опрацювання та вивчення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Державний архів м. Києва (далі – ДАК), ф.244 «Київські Вищі жіночі курси», оп.1, т.3, спр.86, арк.2.
2. Розгін І. Валентина Радзимовська / Іван Федорович Розгін. – Вінніпег: Українська Вільна Академія Наук, 1968. – С. 11.
3. Яновський Василь // Енциклопедія українознавства: Словникова частина: [в 11 т.] / Наукове товариство імені Шевченка; гол. ред. проф., д-р Володимир Кубійович. – Париж; Нью-Йорк: Молоде життя; Львів; Київ: Глобус, 1955-2003. – Т. 10. – С. 3976.
4. Донцов Д. Пам'яті В.В. Радзимовської / Дмитро Іванович Донцов // Вісник ООЧСУ. – 1956. – Ч. 2. – С. 22.
5. Федько К. До 155-річчя з дня народження Любові Яновської [Електронний ресурс] / К. Федько // Чернігівський літературно-меморіальний музей-архів Михайла Коцюбинського. – Режим доступу: http://kotsubinsky.org/news/do_155_richchja_z_dnja_narodzhennja_lju_bovi_janovskoji/2016-07-30-750
6. Там само.
7. Приймак І. Формування ідейно-естетичних позицій Любові Яновської у зв'язку з літературно-мистецькими пошуками доби / І. Приймак // Дивослово. – 2011. – № 7 (652). – С. 59.
8. Інститут рукопису НБУВ, Ф. III, спр. 40252 «Яновська Л. Лист до Б. Грінченка, 1896 рік».
9. Шумило Н. Любов Яновська (До 150-річчя від дня народження) / Н. Шумило // Дивослово. – 2011. – № 7 (652). – С. 57.
10. Букет Є. 16 голів Київської «Просвіти» [Електронний ресурс] / Є. Букет // Слово «Просвіти». Всеукраїнський культурологічний тижневик. Офіційний сайт. – Режим доступу: <http://slovoprosvity.org/2013/10/11/16-goliv-kiivskoi-prosvity/>
11. Малюта О. «Просвіти» і Українська Державність (друга половина XIX – перша половина XX ст.) / О.В. Малюта. – К.: Видавничий центр «Просвіта», 2008. – С. 788.
12. Шепелюк В. З когорти просвітян. До 150-річчя від дня народження української письменниці, громадської діячки Любові Яновської (1861-1933) / В. Шепелюк // Літературна Україна. – 2011. – 25 серпня. – № 4 (5411). – С. 13.
13. Єфремов С. Щоденники, 1923-1929 / С.О. Єфремов. – К.: ЗАТ «Газета «Рада», 1997. – С. 68, 406, 426, 728.
14. ДАК, ф. 244 «Київські вищі жіночі курси», оп.1, т.3, спр.86, арк.2.
15. Центральний державний архів вищих органів влади України (далі – ЦДАВО), ф.Р-166 «Народний комісаріат освіти УРСР», оп.2, спр.491, арк.98.
16. ДАК, ф.244 «Київські вищі жіночі курси», оп.1, т.3, спр.86, арк.2.
17. Бачинська-Донцова М. Жінка науковий дослідник / Марія Бачинська-Донцова // Наше життя. – 1954. – № 54. Вересень. – С. 10.
18. ЦДАВО, ф.Р-166 «Народний комісаріат освіти УРСР», оп.2, спр.491, арк.98.
19. Розгін І. Вказ. праця. – С. 12.

20. Галасьева Г. Высшие женские естественнонаучные курсы М.А. Лохвицкой-Скалон / Галина Валентиновна Галасьева // *Universum: Вестник Герценовского университета*. – 2010. – № 6. – С. 50.
21. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (далі – ЦДАМЛМ), ф.509 «Яновська Любов Олександрівна», оп.1, спр.100, арк.8-зв.
22. Галасьева Г.В. Вказ. праця. – С. 51-52.
23. ЦДАМЛМ, ф.509 «Яновська Любов Олександрівна», оп.1, спр.100, арк.6-6-зв.
24. Там само, арк.7-зв.
25. Там само, арк.6-зв.
26. Там само, арк.7.
27. Там само, арк.6-зв.
28. Там само, арк.7-зв.
29. Там само, арк.8.
30. Там само, арк.19.
31. Там само, арк.1.
32. Там само, арк.19-зв.
33. Малюта О. Радзимовська Валентина Василівна [Електронний ресурс] / Ольга В. Малюта. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Radzymovska_Valentyna
34. Донцов Д. Рік 1918, Київ / Дмитро Донцов. – Торонто: Гомін України, 1954. – С. 120.
35. Донцов Д. Пам'яті В.В. Радзимовської / Дмитро Донцов // *Вісник ООЧСУ*. – 1956. – Ч. 2. – С. 21.
36. Там само.
37. Там само.
38. ЦДАМЛМ, ф.509 «Яновська Любов Олександрівна», оп.1, спр.100, арк.4-5.
39. Розгін І. Вказ. праця. – 48 с.
40. ДАК, ф.244 «Київські вищі жіночі курси», оп.1, т.3, спр.86, арк.11.
41. Там само, арк.6.
42. Там само, арк.4.
43. Розгін І. Вказ. праця. – С. 14.
44. ЦДАМЛМ, ф.509 «Яновська Любов Олександрівна», оп.1, спр.100, арк.2, 3, 11, 12.
45. Там само, арк.21.
46. ДАК, ф.244 «Київські вищі жіночі курси», оп.1, т.3, спр.86, арк.11.
47. Там само, арк.10.
48. Там само, арк.2.
49. Там само, арк.6.
50. Там само, арк.1.
51. Там само, арк.2-3.
52. Донцов Д. Вказ. праця. – С. 22.
53. Шендеровський В. Славетна і невідома Радзимовська / Василь Шендеровський // *Пам'ять століть*. – 2008. – № 3. – С. 207.
54. Донцов Д. Вказ. праця. – С. 22-23.
55. ДАК, ф.Р-352 «Київський медичний інститут», оп.5, спр.1381, арк.4.
56. Там само.
57. Малюта О. Вказ. праця.
58. Ганіткевич Я. Українські лікарі-вчені першої половини ХХ ст. та їхні наукові школи / Ярослав Ганіткевич; Наук. т-во ім. Шевченка, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України. Львів, від-ня, Всеукр. лік. т-во. – Львів: [б.в.], 2002. – С. 166.
59. Малюта О. «Просвіти» і Українська Державність (друга половина ХІХ – перша половина ХХ ст.) / Ольга Малюта. – К.: Видавничий центр «Просвіта», 2008. – С. 629.
60. Ганіткевич Я. Вказ. праця. – С. 166-167.
61. Бачинська-Донцова М. Вказ. праця. – С. 11.
62. Розгін І. Вказ. праця. – С. 19.
63. Донцов Д. Вказ. праця. – С. 23.
64. ДАК, ф.Р-352 «Київський медичний інститут», оп.5, спр.1381, арк.4.
65. ЦДАМЛМ, ф.509 «Яновська Любов Олександрівна», оп.1, спр.5, арк.2.
66. ЦДАВО, ф.Р-166 «Народний комісаріат освіти УРСР», оп.2, спр.463, арк.46.
67. Радзимовська В. Діти часів революції. Фізичний розвиток дітей України / В.В. Радзимовська. – К.: Вид-во «Час», 1923.
68. ЦДАВО, ф.Р-166 «Народний комісаріат освіти УРСР», оп.2, спр.463, арк.46.
69. ДАК, ф.Р-352 «Київський медичний інститут», оп.1, спр.54, арк.1.
70. Радзимовська В. Вказ. праця. – С. 34.
71. ДАК, ф.Р-352 «Київський медичний інститут», оп.1, спр.54, арк.14.
72. Там само, арк.11-12.
73. Там само, арк.20.
74. Там само, арк.8.
75. Бачинська-Донцова М. Вказ. праця. – С. 11.
76. ДАК, ф.Р-352 «Київський медичний інститут», оп.5, спр.1381, арк.1, 2.
77. Розгін І. Вказ. праця. – С. 22.
78. Там само. – С. 36-37.
79. Там само. – С. 38.
80. Розгін І. Вказ. праця. – С. 24.
81. ДАК, ф.352 «Київський медичний інститут», оп.1, спр.148, арк.28.
82. Донцов Д. Вказ. праця. – С. 24.
83. Осінчук Р. Наші втрати. Проф., д-р мед. Валентина Радзимовська / Роман Осінчук // *Лікарський вісник. Журнал Українського Лікарського Товариства в Америці*. – 1954. – № 1. – С. 49.
84. Малюта О. Радзимовська Валентина Василівна [Електронний ресурс] / Ольга Малюта // – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Radzymovska_Valentyna
85. Розгін І. Вказ. праця. – С. 48.
86. Там само. – С. 30.
87. Там само. – С. 41.
88. Бачинська-Донцова М. Вказ. праця. – С. 11.

Довжик Алла Життєвий шлях викладача, вченого Валентини Василівни Радзимовської

У статті досліджується життєвий шлях і наукова діяльність професора, доктора медичних і фізіологічних наук, засновника української школи фізіологів і біохіміків, професора Київського медичного інституту та Київського інституту народної освіти, дійсного члена Науково-дослідної кафедри педології, керівника відділів фізіології у науково-дослідних інститутах Всеукраїнської Академії Наук (ВУАН), громадської діячки Валентини Василівни Радзимовської.

Ключові слова: В.В. Радзимовська, рід Яновських, Вищі жіночі курси в м. Києві, Дмитро Донцов, наукова діяльність, справа Спілки визволення України, еміграція

Довжик Алла Жизненный путь преподавателя, ученого Валентины Васильевны Радзимовской

В статье исследуется жизненный путь и научная деятельность профессора, доктора медицинских и физиологических наук, основателя украинской школы физиологов и биохимиков, профессора Киевского медицинского института и Киевского института народного образования, действительного члена Научно-исследовательской кафедры педологии, руководителя отделов физиологии в научно-исследовательских институтах Всеукраинской Академии Наук (ВУАН), общественного деятеля Валентины Васильевны Радзимовской.

Ключевые слова: В.В. Радзимовская, род Яновских, Высшие женские курсы в г. Киеве, Дмитрий Донцов, научная деятельность, дело Союза освобождения Украины, эмиграция

Dovzhyk Alla The life of a teacher, scientist Valentyna Radzymovska

The article investigates Valentina Radzymovska's life and scientific work as Professor, Doctor of Medical and Physiological Sciences, founder of Ukrainian school of physiologists and biochemists, the professor at Kiev Medical Institute and the Kiev Institute of Public Education, current member of the Research Department of Pedology, the Head of the Physiology Department

at Research Institutes of Nationwide Ukrainian Academy of Sciences, a social activist.

In the Kyiv archives the author has found documents which substantially supplement the information about the early life of Valentyna Radzymovska (nee Yanovska). Thus, in the State Archives of Kyiv in the fund number 244 – Kyiv Higher Classes for women was found the identified personal file of the student of Medical Branch Valentyna Radzymovska, which stored its documents of application for membership and certificate of completion. Also, in the number 352 Fund – Kyiv Medical Institute her personal file has been discovered. It reflects personal data, teaching load, position, list of scientific papers and reviews on them etc. The fund number 166 – Public Commissariat of Education of the USSR Central State Archives of higher authorities of Ukraine has found Curriculum vitae and report on scholarly work full member of the research department of pedology. The fund number 509 – Yanovska Lyubov Central State Archive of Literature and Arts of Ukraine Valentyna Yanovska preserved letters to parents.

Based on these documents, the article added by information about the early life of Valentyna Radzymovska (nee Yanovska). In particular, the specified information about the place of birth on a hamlet Tarnavschyna in Matyativka Lubny district, Poltava province, not the city Lubnah as researchers wrote. Revealed that in women's gymnasium after Alexandra Duchynska in Kyiv she received the title of a home teacher, then studied natural science courses for female M. Lokhvitska-Skalon in St.-Petersburg, not the St.-Petersburg University, as previously has been thought. Established that the higher medical education she received at the medical department of the Higher Courses for Women in Kyiv.

This gave us the opportunity to reveal some little known facts from the life and fully reveal the image of prominent scientist, science ascetic Valentyna Radzymovska.

Keywords: Valentyna Radzymovska, Yanovskys family, Higher Courses for Women in Kyiv, Dmytro Dontsov, scientific activity, case of the Union of Liberation of Ukraine, emigration

Рецензенти:

Тригуб О.П., д.і.н., професор
Погромський В.О., к.і.н.

Надійшла до редакції 27.11.2016 р.

В. Радзимовська з сином Є. Радзимовським.
Фото 1930 року